

УДК 81.37

DOI 10.24412/3005-849X-2026-1-122-131

**ВИЖАГИҲОИ СЕМАНТИКӢ ВА
ФУНКЦИОНАЛИИ МОДАЛИИ СИҒАИ
АМРӢ ДАР ЗАБОНҲОИ ТОЧИКӢ ВА
АНГЛИСӢ**

**СЕМАНТИЧЕСКИЕ И
ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ
ОСОБЕННОСТИ МОДАЛЬНОГО
ИМПЕРАТИВА В ТАДЖИКСКОМ И
АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ**

**SEMANTIC AND
FUNCTIONAL FEATURES OF
THE MODAL IMPERATIVE IN
TAJIK AND ENGLISH LANGUAGES**

Зокирзода Чамшед Зокир, омӯзгори
кафедраи методикаи таълими забонҳои
хориҷии МДТ “ДДХ ба номи академик
Б. Гафуров” (Хучанд, Тоҷикистон)

Зокирзода Дҷамшед Зокир,
преподаватель кафедры методики
преподавания иностранных языков ГОУ
«ХГУ имени академика Б. Гафурова»
(Худжанд, Таджикистан)

Zokirzoda Jamshed Zokir, lecturer of the
methods of teaching of foreign languages
department under the SEI “KhSU named after
academician B. Gafurov” (Khujand, Tajikistan)
e-mail: zokirzodajamshed89@gmail.com

Семантика ва функсияи модалии сиғаи амрӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ баррасӣ шудааст. Ҷанбаҳои умумӣ ва хоси истифодаи амри иҷозатӣ, маслиҳатӣ, ҳушдордиҳанда ва ҳадафманд ба риштаи таҳлил кашида, фарқҳои грамматикӣ, семантикӣ ва прагматикӣ онҳо нишон дода шудаанд. Натиҷаҳои таҳқиқ нишон медиҳанд, ки сиғаи амрӣ на танҳо воситаи фармон аст, балки амале барои роҳнамоӣ, иҷозат додан ва ҳушдор додан низ мебошад. Дар раванди таҳқиқ муайян гардид, ки гарчанде сиғаи амрӣ дар ҳар ду забон хусусиятҳои умумии семантикӣ ва функционалӣ дорад, воситаҳои грамматикӣ ва шаклҳои ифодаи он аз ҳам фарқ мекунад. Дар забони англисӣ истифодаи шакли холиси амр, феълҳои модалӣ ва сохтҳои нимаамрӣ нақши муҳим мебозад, дар ҳоле ки дар забони тоҷикӣ маънои амрӣ беитар тавассути шаклҳои феълӣ, пайвандҳои мақсаднок ва воситаҳои синтаксисӣ ифода мегардад.

Калидвожаҳо: сиғаи амрӣ; модалият; семантика; функсия; муқоиса; забони тоҷикӣ; забони англисӣ

Рассматриваются семантика и модальная функция повелительного наклонения в таджикском и английском языках. Анализируются общие и специфические особенности использования императива в значениях разрешения, совета, предупреждения и целенаправленного действия, а также выявляются их грамматические, семантические и прагматические различия. Результаты исследования показывают, что повелительное наклонение является не только средством выражения приказа, но и используется для передачи значений руководства, разрешения и предупреждения. В ходе исследования было установлено, что, хотя повелительное наклонение в обоих языках обладает общими семантическими и функциональными особенностями, грамматические средства и формы его выражения различаются. В английском языке важную роль играют использование чистой формы повелительного наклонения, модальные глаголы и полумперативные конструкции, тогда как в таджикском языке императивное значение чаще выражается посредством глагольных форм, целевых союзов и синтаксических средств.

Ключевые слова: императив; модальность; семантика; функция; сравнение; таджикский язык; английский язык

This article examines the semantics and modal function of the imperative mood in Tajik and English. It analyzes the general and specific features of the imperative's use in the meanings of permission, advice, warning, and purposeful action, and identifies their grammatical, semantic, and pragmatic differences. The results of the study show that the imperative mood is not only a means of expressing a command, but is also used to convey the meanings of guidance, permission, and warning. The study found that although the imperative mood in both languages has common semantic and functional features, the grammatical means and forms of its expression differ. In English, the use of pure imperative forms, modal verbs and semi-imperative constructions play an important role, whereas in Tajik, the imperative meaning is more often expressed through verb forms, target conjunctions and syntactic means.

Key-words: imperative; modality; semantics; function; comparison; Tajik language; English language

Муқаддима

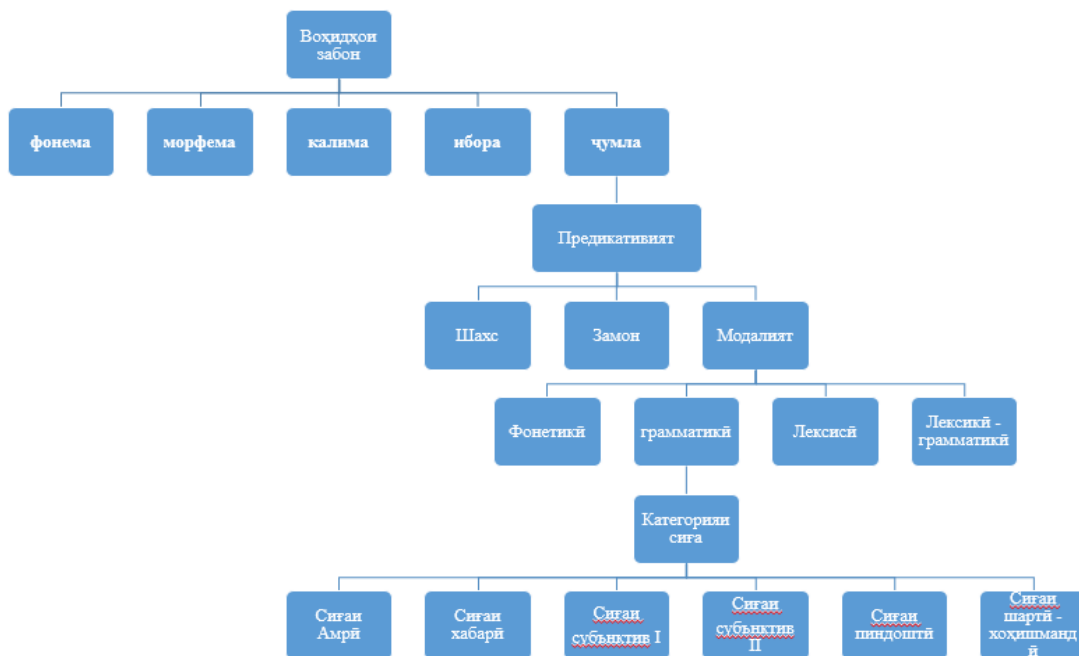
Пеш аз он ки ба баррасии хусусиятҳои маъноӣ ва функционалии сифаи амрӣ дар забонҳои мавриди муқоиса гузарем, мехостем оид ба чанд мафҳуми асосӣ равшанӣ андозем. Нутқи инсон, бо вучуди ягонагии сохтори худ, аз чанд воҳиди забонӣ иборат аст. Ин воҳидҳо — «фонема», «морфема», «калима», «ибора» ва «ҷумла» — пояи низоми забонро ташкил медиҳанд [3, 112] ва ҳар кадоми онҳо дар бахшҳои гуногуни илми забоншиносӣ, вобаста ба ҳадафи таҳқиқ, ё ҷудоғона ва ё дар ҳамбастагӣ мавриди омӯзиш қарор мегиранд.

Дар доираи ин таҳқиқот тавачҷуҳи мо ба сифаи амрӣ равона шудааст, ки худ яке аз зерунсурҳои категорияи умумии сифа ба ҳисоб меравад. Категорияи сифа бошад, яке аз воситаҳои муҳимтарини грамматикӣ ифодаи модалият аст. Модалият, дар навбати худ, ҷузъи таркибӣ ва ҳосияти асосии хабарият (предикативият)-ро ташкил медиҳад.

Хабарият ба андешаи забоншинос Н.Ф. Иртенева, фарогири **модалият**, **замон** ва **шаҳс** мебошад [2, с. 148]. Англисшиноси маъруфи шуравӣ А.И. Смирнитский ба хабарият чунин таъриф додааст: «Хабарият –муносибати мазмуни гуфтор ба воқеият аст» [5, с. 102]. Модалият бошад, муносибати мазмуни гуфторро нисбат ба воқеият ифода мекунад ва ин муносибат аз тарафи гӯянда муқаррар карда мешавад [6, с. 198].

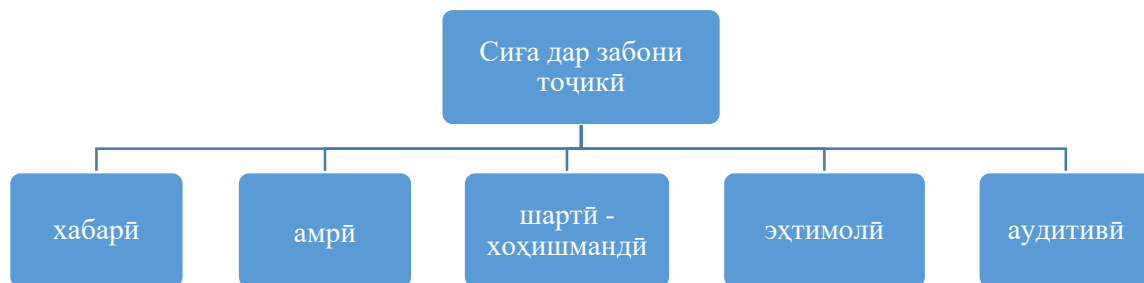
Категорияи сифа яке аз воситаҳои ифодаи грамматикӣ категорияи модалият буда, ба ақидаи А.И. Смирнитский, маҳаки хабарият мебошад, зеро маҳз муносибати амали феълро ба ҳақиқати объективӣ ифода менамояд. Ба таври дигар, сифа категорияи грамматикӣ аст, ки ба воқият ҷӣ гуна муносибат доштани амали феълро аз нуқтаи назари гӯянда ифода мекунад [4, с. 321].

Гуфтаҳои болоро дар ҷадвал ба таври зайл нишон додан мумкин аст:

Дар чадвали боло масъалаи категорияи сиғаи забони англисӣ, ки аз ҷониби бисёр забоншиносон ҷудо карда шудааст, иникосъ гардидааст.

Дар забони тоҷикӣ забоншиносон панҷ навъи сиғаро ҷудо кардаанд: **сиғаҳои хабарӣ, амрӣ, шартӣ-хоҳишмандӣ, эҳтимолӣ** ва **аудитивӣ** (ғайришухудӣ), ки ҳар яке вобаста ба муносибати гӯянда ба амали зикршаванда маъноҳои мухталифро ифода мекунад [8, с.104].

Масъалаи модалият ва тарзҳои гуногуни ифодаи он яке аз самтҳои муҳим ва серпахлуи забоншиносии муосир ба ҳисоб меравад. Ҳар як забон, бо тавачҷух ба сохтори грамматикӣ ва имкониятҳои семантикии худ, муносибати гӯянда ба амал, ҳолат, воқеият ё иродаи шахсро ба таври махсус инъикос мекунад. Сиғаи амрӣ ҳамчун яке аз омилҳои бевосита ва таъсиргузори модалӣ мақоми хоса дорад, зеро он «ирода», «**хоҳиш**», «**амр**», «**даъват**», «**манъ**» ва дигар ҷанбаҳои прагматикӣ ва муоширатиро мустақиман ифода менамояд.

Дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ сиғаи амрӣ (императив) на танҳо як сохтори грамматикӣ, балки воситаи пуриқтидори таъсир ба рафтори шунаванда буда, хусусиятҳои семантикӣ ва функционалӣ дорад, ки онҳоро аз дигар шаклҳои модалӣ фарқ мекунонад. Агар дар забони тоҷикӣ императив бо низоми васеи морфологӣ (**би-**, **-ед**, **-етон**, **ма-/на-**) амалӣ гардад [1, с. 283], дар забони англисӣ он бештар ба шакли асосии феъл, инчунин ба сохторҳои иловагӣ, ба мисли **let**, **don't**, **please**, **do** таъя мекунад [7, с. 140]. Ин фарқ нишон медиҳад, ки ҳар забон

модалиятро тавассути василаҳои ба худ хос баён мекунад. Боиси қайд аст, ки дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ, сарфи назар аз тафовутҳои сохторӣ, вазифаи асосии амр — таъсир ба шунаванда ва ташкили иртиботи иродӣ — умумӣ боқӣ мемонад. Аммо воситаҳои ифодаи он гуногунанд:

дар забони тоҷикӣ тавассути **морфологӣ, оҳанг ва лексикӣ**;

дар забони англисӣ тавассути **синтаксисӣ, модалиятҳои ёридиханда ва бофтор (контекст)**.

Аз нигоҳи назариявӣ, императив яке аз шаклҳои асосии таъсиррасонӣ буда, прагматикаи гуфтор, иродаи гӯянда ва муносибати ӯ ба шунаванда дар ин сифа ба таври равшан зухур меёбад. Забоншиносони хориҷӣ, аз ҷумла А.И. Смирнитский, Ҳ. Суит, О. Есперсен ва муҳаққиқони шуравию тоҷик, ба монанди В.С. Расторгуева, А.А. Керимова, К.У. Усмонов, М.Б. Шаҳובהва ва дигарон таъкид менамоянд, ки амр шакли сода ва якмаъно нест, балки дорои гуногунрангии маъноҳои модалӣ мебошад: *аз амри қатъӣ то маслиҳат, аз манъи иродӣ ё водоркунӣ то илтимос, аз даъвати ҳамкорӣ то таҳдид ё огоҳӣ* ва ғайра.

Муқоисаи ду низоми забонӣ — тоҷикӣ ва англисӣ — имкони дарки амиқтари хусусиятҳои функционалӣ, семантикӣ ва прагматикии императивро фароҳам меорад. Ин таҳқиқ нишон медиҳад, ки чӣ гуна амр, «**ҳоҳиш**», «**маслиҳат**», «**ҳидоят**», «**манъ**», «**илтимос**» ва дигар амалҳои иродӣ дар ҳар ду забон бо воситаҳои гуногун, вале дорои мақсади муоширатии монанд амалӣ мегарданд.

Бояд қайд кард, ки дар забоншиносии ҷаҳонӣ мафҳуми **imperative mood** (сифаи амрӣ) танҳо ба «**фармон**» ё «**амри мустақим**» маҳдуд намешавад.

Забоншиносону наҳвиёни классикӣ, аз ҷумла Ҳ. Суит, О. Есперсен, А.И. Смирнитский ва Г.Н. Воронцова ва дигарон таъкид мекунанд, ки амр дорои зиёда аз як маъно аст: он метавонад «**ҳоҳиш**», «**даъват**», «**илтимос**», «**маслиҳат**», «**огоҳӣ**», «**таҳдид**», «**ичозат**» ва, ҳатто, «**эхсосоти рамзӣ**» -ро ифода кунад. Б.А. Илиш категорияи сифаро аз рӯйи ду меъёр – «аз нуктаи назари маъно ва аз нуктаи назари роҳҳои ифода» таҳлил кардааст. Инчунин, ӯ маънои **водоркунӣ (Inducement)**-ро дар низоми сифаи амрӣ бо маъноҳои зерин нишон медиҳад: «**фармон**», «**ҳоҳиш**» ва «**илтимос**», яъне таъсиррасонӣ ба шунаванда тавассути иродаи гӯянда меонад [10, с. 105-106].

Аз дидгоҳи назарияи гуфтор (speech act theory), амр ба гурӯҳи **амалҳои иллокутивӣ** (illocutionary acts) дохил мешавад, ки вазифаи асосии онҳо ба вучуд овардан ё тағйир додани рафтори шунаванда мебошад. Бар ин асос, амр на танҳо як сохтори грамматикӣ, балки як амали иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва муоширатӣ мебошад. Ин хусусият дар сарчашмаи тоҷикӣ ва англисӣ низ равшан аст, ки бо садҳо намунаи амрҳои «**нарм**», «**шадид**», «**рамзӣ**», «**ахлоқӣ**» ва «**эхсосӣ**» тавсиф мешавад.

Сифаи амрӣ ҳам дар забони англисӣ ва ҳам дар забони тоҷикӣ вучуд дорад ва маънои тақрибан якхеларо ифода мекунад. Ин навъи сифа барои баён намудани ҳоҳиш, илтимос, супориш, фармон ё дастур истифода мешавад ва шахси дуҷум — яъне шунаванда ё шунавандагон — ба иҷрои амали муайян ҳидоят ва водор карда мешаванд. [11, с. 2]

Қисми асосӣ

Ҳоло маъноҳои мухталифи сифаи амриро дар забонҳои мавриди назар дида мебароем:

Амри мулоим ва расмӣ:

«- *Бишинед, мо ҳануз тамома накардем, - гуфт нотариус* [14, с.152]». «*Sit down, we have not finished yet,* » said the notary. Дар мисоли болоӣ маънои амрӣ ба вуқӯъ пайваста аст. Вале амрӣ расмӣ ё худ бо эҳтиром мебошад. Зеро корманди нотариус аз ваколати худ истифода бурда, ба шунаванда амр карда истодааст, ки корҳои онҳо ҳанӯз ба анҷом нарасидааст. Дар ин ҷумла ду ҳодисаи модалиятро мушоҳида кардан мумкин аст. Яке қисми амрӣ, яъне иродаи

гўянда, чун нотариус амр мекунад ва дигаре қисми хабарӣ, яъне мавкеи гўянда нисбат ба воқеият, ки дар он амал анҷом наёфтааст. Вале амр мулоим аст, зеро феъл ба шахси дуюми чамъ “Шумо” - «Бишинед» - (би - шин – ед) равона карда шудааст. Нотариус бо мавкеи расмий худ ба шахси дигар бо шеваи муътадил фармон медиҳад. Вале дар тарҷумаи забони англисӣ муайян кардани дараҷаи амр душвор аст, зеро феъл бар хилофи забони тоҷикӣ дар забони англисӣ дар шахс тасриф намешавад ва барои шахсони якуми танҳо ва чамъ дар як шакл истифода бурда мешавад. Барои он, ки дараҷаи нармӣ амро дар ин мисол дар забони англисӣ нишон диҳем, метавонем аз калимаи «please» истифода барем. Вале дар матн асл тарҷумаи калимаи «please» ки «луфтан ё марҳамат» мебошад, мавҷуд нест.

Амри пешниҳодӣ

«- Бигиред мошин моли шумо! [14, с. 147]». – «Take it, the car is yours!» Дар ҷумлаи боло амр маънои **пешниҳод ва супурдани молро** дорад. Феъл дар шакли ифодаи ҳурмату эҳтиром омадааст (“бигир-ед”), ки ба маъно эҳтиром ва нармӣ илова мекунад. Қисми дуум (мошин моли шумо) модалияти тасдиқи моликиятро инъикос мекунад. Тарҷума аз лиҳози сохтор фарқ мекунад, ки ин нозукии тарҷума, хусусият ва тавоноии забонҳои мавриди назар мебошад, вале мавзуи басҳи мо танҳо семантикаи он аст.

Амри мустақим ва қатъӣ

«- Гўш кун! - гуфт раис, - акнун ба гап гўш кун! [13, с.154]». - “Listen!” said the chairman (Boss). “Now listen to what I am saying!” – дар ҷумлаи мазкур феъл «**гўш кун**» дар сиғаи амрӣ омада, иродаи қавийи гўяндаро ифода мекунад. Раис ба шунаванда бевосита ва қатъӣ амр мекунад. Такрори дуум: «**акнун ба гап гўш кун!**» қувваи амро зиёдтар мекунад. Ин шакли амр пурқувват, бечунучаро ва дар мавкеи болоии иҷтимоӣ ифода мешавад, зеро он аз ҷониби шахси мансабдор ба зердасташ гуфта шудааст. Дар забони англисӣ бошад, дар тарҷума низ қувваи амр тавассути «Listen!» пурра ҳифз шудааст. Дар забони англисӣ қобилияти нишон додани дараҷаи қувваи амриро тавассути таъкид, лаҳни гуфтор ва тақдор нигоҳ медорад. “Silence!” shouted the colonel, starting up in a rage; his two colleagues were already on their feet. [19, с. 48] – Хомӯш! – девонавор аз курсӣ ҷаста дод зад полковник. [15, с. 59]

Амри манъӣ (манъ кардан)

«Don't let Rinaldi drink so much brandy» [17, с. 136]. «Нагузоред, ки Риналди ин қадар бренди зиёд нӯшад». Амр қатъист, зеро «**Don't let**» қувваи баланд дорад. Ин на маслиҳат аст ва на илтимос, балки дастури мустақими манъкунанда мебошад. Дар забони тоҷикӣ шакли инкорӣ сиғаи амр ба воситаи ба асоси замони ҳозира ҳамроҳ кардани префикси **на-** (баъзан **ма-**) сохта мешавад. Шакли инкорӣ сиғаи амр вобаста ба матн хоҳишу таъкиди нарму навозишкорона ва ё баръакс, чиддият, сарзанишу эътироз ва манъи қору ҳолеро ифода мекунад [1, с. 284]. Дар забони англисӣ бошад, шакли манъии сиғаи амр дар забони англисӣ барои ифодаи пешгирӣ ё манъ кардани амал истифода мешавад. Ин шакл бо истифода аз феъли ёридиҳандаи «**do**» ва ҳиссаҷаи инкорӣ «**not**» сохта мешавад [9, с. 201]. Дар гуфтори ҳаррӯза бошад, шакли мухтасари он — «**don't**» — бештар ба кор меравад.

Амри иҷозатӣ

«Nothing. Go on, please» [19, с. 137] – «Ҳеч гап не, давом кунед» [15, с. 171]. “Sit down, please,” said Mr. Patel, pointing to a white leather armchair [18, с. 60]. «Лутфан, биншинед», — гуфт ҷаноб Пател ва ба курсии чармӣ сафед ишора кард.» «Please do,» said Nandira. «Please try». «Лутфан, иҷро кунед», — гуфт Нандира. «Лутфан, кӯшиш кунед.» «Ба ин гадоӣ чизе бидиҳед!» [12 с. 110]- «Give this scoundrel something!»

Амри иҷозатӣ дар забони англисӣ барои иҷозат додан ба иҷроӣ амал ё бартараф намудани маҳдудият истифода мешавад. Аз ҷиҳати шакл он амр аст, аммо аз лиҳози маъно фармонӣ

нест, балки хусусияти нарм, расмӣ ё хушмуомилағӣ дорад. Ҳадафи асосии ин навъи амр фароҳам овардани иҷозат ё розигии гӯянда мебошад.

Дар нутки гуфтугӯӣ ва расмӣ амри иҷозатӣ бисёр истифода мешавад, хусусан дар ҳолатҳои муоширати расмӣ, таълимӣ ва хизматрасонӣ. Масалан:

«*Come in. – Дароед*». Дар ин мисол иҷозати ворид шудан бидуни зикри феълҳои модалӣ ифода ёфта, амр маъноӣ иҷозатро мегирад.

«*Take a seat. Марҳамат, бинишнд*» Ин шакл на танҳо иҷозат, балки эҳтиром ва одоби муошират-ро низ ифода мекунад.

«*Go ahead and start. – Метавонед оғоз кунед*». Ибораи **go ahead** нишон медиҳад, ки амал қаблан мумкин набуда, ҳоло иҷозат дода мешавад.

«*Feel free to ask questions. – Озодона савол диҳед*». Дар ин ҷо иҷозат бо рафъи маҳдудияти равонӣ ва ташвиқи озодӣ ҳамроҳ аст.

«*You may leave now. – Ҳоло метавонед равед*». Истифодаи феъли модалии **may** иҷозати расмӣ ва меъёриро ифода мекунад.

Амри иҷозатӣ дар забони англисӣ аз амри қатъӣ фарқ мекунад, зеро он маҷбуркунанда нест, балки муносибати эҳтиромона ва руҳсат додан барои иҷрои амалро ифода менамояд. Ин навъи амр бештар вазифаи прагматикӣ дорад ва вобаста ба контекст маъноӣ иҷозатро мегирад.

Амри даъватӣ/пешниҳодӣ

«- *Мехоҳӣ каме ниёдагардӣ кунем?* [14, с. 149]». – «*Do you want to take a short walk?*». Феъли «**мехоҳӣ**» нишон медиҳад, ки гӯянда амр намекунад, балки **пешниҳод** менамояд ё худ даъват ба амал меоварад. Амал — *ниёдагардӣ кардан* — ҳамчун даъват ба як амали муштараки дӯстона пешниҳод шудааст. Аз нуқтаи назари модалият, ин ҷумла иродаи нарм ва муносибати эҳтиромона ё ғамхоронаи гяндаро инъикос мекунад. Дар забони англисӣ низ шакли саволӣ меояд, ки маъноӣ “**invitation**” – даъват на амри мустақимро дорад. Ё мисоли дигар аз асари дузабона (тарҷумавӣ): *One day a soldier unlocked the door of his cell and called to him: «This way, please!»* [19, с. 45] *Як рӯз вақти саҳар посбон дарро кушод ва гуфт: - «Бифармоед!»* [15, с. 55].

Амри маслиҳатӣ

Амри маслиҳатӣ дар забони англисӣ барои додани насиҳат, тавсия ва роҳнамоӣ истифода мешавад ва яке аз навъҳои серистеъмолтарини шакли амр ба ҳисоб меравад. Гарчанде аз лиҳози шакл он амр аст, аз ҷиҳати маъно хусусияти маҷбурӣ надорад, балки муносибати мулоим ва ахлоқиро ифода мекунад.

Дар ин маъно шакли амрӣ хеле маъмул аст, махсусан вақте ки гӯянда мехоҳад амали муайян, вале на фармонро тавсия диҳад.

Масалан:

Take some rest. – Каме истироҳат кунед.

Try to be more careful. – Кӯшиш кунед, ки бодикқаттар бошед.

Think before you speak. – Пеш аз сухан гуфтан фикр кунед.

Follow your doctor's advice. – Маслиҳати духтурро риоя кунед.

Don't rush your decision. – Дар қабули қарор иштоб накунад.

Ин мисолҳо нишон медиҳанд, ки амри маслиҳатӣ бештар ба рафтори оқилона ва дуруст роҳнамоӣ мекунад ва ба шунаванда интиҳоби озодро мегузорад.

Аз лиҳози воситаҳои грамматикӣ, амри маслиҳатӣ дар забони англисӣ на танҳо бо шакли ҳолиси амр, балки бо феълҳои маъноӣ маслиҳат низ ифода меёбад, аз ҷумла: **try**, **think**, **remember**. Илова бар ин, шаклҳои нимаамрӣ бо **should** ва **had better** низ дар ифодаи маслиҳат нақши муҳим доранд:

«*You should study more. – Шумо бояд бештар омӯzed*».

«*You'd better leave early. – Беҳтараш барвақттар равед*».

Аз чиҳати функционалӣ, ин навъи амр дар байни амри қатъӣ ва изҳори фикри одӣ мавқеи миёнаро ишғол мекунад ва бештар дар нутқи гутфугӯӣ, таълимӣ ва ахлоқӣ истифода мешавад.

Амри илтимосӣ

«*Open one bottle please, he said*» [17, с. 190] «**Лутфан**, як шишаро **қушоед** – гуфт **ӯ**». Феъли маънодори «**Open**» - дар сифаи амрӣ аст. Дар забони англисӣ сифаи амрӣ аз шакли асосии феъл бе аффикс сохта мешавад. «**Please**» – ҳиссаҷаест, ки дараҷаи амрро паст карда, онро ба илтимос табдил медиҳад.

Амри ҳушдордиҳанда

Амри ҳушдордиҳанда барои огоҳ кардан аз хатар, оқибати нохуш ё ҳолати хавфнок истифода мешавад. Он одатан кӯтоҳ, зуд ва таъсирбахш аст.

Мисол: « - Ой Гиёсиддин гурез, ки балое даррасид!» [12, с. 96]- «*Giyosiddin, run! A disaster has struck!*», «Эй амир, барҳез ва то мачоле дорӣ бигрез!» - «*O Amir, get up and flee while you still have time!*» Ҳар ду ҷумла аз лиҳози грамматикӣ бо истифодаи сифаи амр сохта шудаанд. Дар ҳар ду ҳолат амал ба иҷрои фаврӣ равона гардида, суҳангӯ шунавандаро аз хатари наздик огоҳ мекунад. Аз чиҳати семантикӣ, ҷумлаи аввал бо як феъли амрӣ (гурез) сохта шуда, ҳушдор тавассути ҷумлаи сабабии «ки балое даррасид» ифода меёбад. Дар ҷумлаи дуюм бошад, ду феъли амрӣ (барҳез, бигрез) пай дар пай омада, шиддат ва таъкидро қавитар месозанд. Илова бар ин, ибораи «то мачоле дорӣ» унсури маҳдудияти вақтро ворид намуда, хусусияти ҳушдордиҳандаро тақвият медиҳад.

Аз лиҳози прагматикӣ, ҳар ду ҷумла дорои оҳанги изтиробнок буда, ҳадафи онҳо на фармони расмӣ, балки пешгирии аз хатар мебошад. Аммо ҷумлаи дуюм бо сабаби бисёрфеълӣ ва таъкиди вақт, таъсири қавитар ва изҳори ҳушдори шадидтар дорад.

Be careful! – Эҳтиёт бош!, *Watch out!- Эҳтиёт кун!* /*Нигоҳ кун!*, *Don't touch that! – Ба он даст назан!*, *Look out! There's a car coming. – Эҳтиёт кун!* /*Мошин меояд.*, *Stay away from the edge. - Аз канор дур ист.*

Хусусиятҳои грамматикӣ ин амр одатан бо шакли амр меояд, аксаран бо аломати хитоб (!) истифода мешавад ва шакли манфӣ бисёр маъмул аст: *Don't + verb*. Амри ҳушдордиҳанда хусусияти фаврӣ ва пешгирикунанда дорад ва дар нутқи гуфтугӯӣ ва ҳолатҳои воқеии хатар бисёр истифода мешавад.

Амри ҳадафманд

Амри ҳадафманд амалро ифода мекунад, ки иҷрои он ба ноил шудан ба ҳадафи мушаххас равона шудааст. Дар ин навъи амр муносибати амал ва натиҷа (мақсад) хеле равшан ифода меёбад. Барои гуфтаҳои болоӣ ду мисол меорем:

«*Study hard to achieve your goals. - Сахт хон, то ба ҳадафҳоят бирасӣ*».

Дар ин ҷумла шакли амрӣ (**Study hard**) ҳамчун амали асосӣ меояд, дар ҳоле ки ибораи **to achieve your goals** мақсади иҷрои амалро ифода мекунад. Сохтори **to + infinitive** воситаи асосии ифодаи ҳадаф дар забони англисӣ мебошад.

Дар забони тоҷикӣ низ шакли амр (**хон**) истифода шуда, мақсад тавассути пайвандаки «**то**» ифода меёбад. Ифодаи «**ба ҳадафҳоят бирасӣ**» натиҷаи интизоршавандаи амалро нишон медиҳад. Ҳамин тавр, сохтори маъноӣ дар ҳар ду забон ҳамсон аст.

«*Save your money to buy a house. - Пулро сарфа кун, то хона харӣ*».

Амри **Save your money** амалро ифода мекунад, дар ҳоле ки **to buy a house** ҳадафи ниҳони ин амал аст. Ин навъи амр хусусияти иқтисодӣ ва стратегӣ дорад, зеро иҷрои амал ба нақшаи дарозмуддат вобаста аст.

Дар забони тоҷикӣ низ шакли амр (**сарфа кун**) истифода мешавад ва мақсад бо воситаи то + феъл ифода мегардад. Ин сохтор муносибати сабаб–мақсадро равшан нишон медиҳад.

Дар ҳар ду забон амри ҳадафманд бо як қолаби маъноӣ сохта мешавад: **амал (амр) + ифодаи мақсад**. Фарқ асосан дар воситаҳои грамматикӣ аст. Дар забони англисӣ **to + infinitive**, дар забони тоҷикӣ бошад, пайванди «**то**» мебошад.

Дар забони тоҷикӣ шакли асосии сифаи амрӣ феъли фармоиш мебошад, ки ба гурӯҳи феълҳои замони ҳозира-оянда дохил мешавад.

Дар забони тоҷикӣ феъли фармоиш фақат як шахс ва ду шумора, яъне шахси дуҷуми танҳо ва чамъ дорад. Шахси дуҷуми танҳои он бо асоси феълии замони ҳозира баробар аст. Масалан: «*Биё, расидем!*»

Шахси дуҷуми чамъ бо роҳи ба асос ҳамроҳ кардани бандаки феълии **-ед**, гоҳо **-стон** ифода меёбад, ки он бо аористи шахси дуҷуми чамъ баробар меояд [1, 283]. Масалан: «... *чораи кори худ созад ва барои худ гурезгоҳе ба даст оваред, то аз ҷанги ҷаводис ва навоиб эмин бошед!*» [16, с. 37]. «... *take care of yourself; find a place to hide, to escape, the coming events and calamities*» [16, с. 37]

Хулоса

Ҳамин тавр таҳлили вижагиҳои семантикӣ ва функционалии модалии сифаи амрӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ нишон медиҳад, ки сифаи амрӣ на танҳо воситаи ифодаи фармон, балки як сохтори бисёрқабатаи модалӣ мебошад, ки доираи васеи маъноӣ ва вазифаҳои коммуникативиро дар бар мегирад. Ба андешаи мо сифаи амрӣ вобаста ба контексти нутқ метавонад то 10 маъно, аз ҷумла маъноҳои иҷозат, маслиҳат, хушдор, ҳадафмандӣ ва дигар муносибатҳои прагматикиро ифода намояд.

Дар раванди таҳқиқ муайян гардид, ки гарчанде сифаи амрӣ дар ҳар ду забон хусусиятҳои умумии семантикӣ ва функционалӣ дорад, воситаҳои грамматикӣ ва шаклҳои ифодаи он аз ҳам фарқ мекунанд. Дар забони англисӣ истифодаи шакли ҳолиси амр, феълҳои модалӣ ва сохтҳои нимаамрӣ нақши муҳим мебозад, дар ҳоле ки дар забони тоҷикӣ маънои амрӣ бештар тавассути шаклҳои феълӣ, пайвандҳои мақсаднок ва воситаҳои синтаксисӣ ифода мегардад.

ПАЙНАВИШТ:

а) Адабиёти илмӣ:

1. *Забони адабии ҳозираи тоҷик. Лексикология, фонетика ва морфология.* – Душанбе: Ирфон, 1973. – 451 с.
2. *Иртенёева Н. Ф. Грамматика современного английского языка : теоретический курс : учебник для педагогических институтов.* — Москва, 1956. — 190 с.
3. *Истамқулов, Ҷ. З. Категорияи модалият аз нигоҳи забоншиносон // Номаи доносигоҳ. Силсилаи фанҳои ҷомеашиносӣ-гуманитарӣ.* – 2014. – № 4 (41). – С. 112–117. – ISSN 2077-4990.
4. *Реферовская Е.А. Наклонение/ Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В.Н. Ярцевой.* – Москва: Советская энциклопедия, 1990. – С.321-323.
5. *Смирнитский, А.И. Синтаксис английского языка.* – Москва, 1957. – 284с.
6. *Усмонов, К. Грамматикаи назарии забони англисӣ.* – Душанбе–Хучанд, 2009. – 236 с.
7. *Усмонов, К. Морфологияи муқоисавии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ.* – Хучанд: Нури маърифат, 2015. – 230 с.
8. *Ҳомидова М.Н., Усмонова Р.Р. Роҷеъ ба хусусиятҳои шаклҳои аналитикии феълҳо дар низоми сигаҳои забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук.* — 2022. — № 1. — С. 103–111. DOI: 10.24412/2413-2004-2022-1-103-111.

9. Ganshina, M.A.; Vasilevskaya, N.M. *English Grammar. Ninth revised edition.* – Higher School Publishing House, 1964. – 540 p.
10. Ilyish, B. A. *The Structure of Modern English. Textbook on theoretical grammar for students of pedagogical institutes.* 2nd ed. Leningrad: Prosveshchenie, 1971. 365 p.
11. Zokirzoda, J.Z. *Mood — one of the means of expressing modality in english and tajik languages / J.Z. Zokirzoda // Russian Linguistic Bulletin.* — 2025. — №12 (72). — URL: <https://rulb.org/en/archive/12-72-2025-december/10.60797/RULB.2025.72.16> (accessed: 10.02.2026). — DOI: 10.60797/RULB.2025.72.16

б) Сарчаи маҳо:

12. Айни, С. Куллиёт. Ҷ. 13. – Душанбе: Ирфон, 1977. – 432 с.
13. Икромӣ, Ҷ. Тахти Воҷеун. Қисми 3 (асари сегонаи «Дувоздаҳ дарвозаи Бухоро»). – Душанбе: Ирфон, 1974. – 340 с.
14. Мирзо, С. Шабе ки моҳ арғувонӣ буд... – Хуҷанд: Ношир, 2023. – 336 с.
15. Войнич, Э. Л. Фурмагас / Э. Л. Войнич. – Душанбе: Ирфон, 1982. – 320 с.
16. Aini, S. *Temur Malik – Tajik People’s Hero. Muqanna’s Rebellion. Translated into English and Introduction by Professor Abdusalom Mamadnazarov.* – Dushanbe: R-graph, 2022. – 156 p.
17. Hemingway, Ernest. *A Farewell to Arms.* – London: Arrow Books, 1994. – 293 p.
18. McCall Smith, Alexander. *The No. 1 Ladies’ Detective Agency.* – London: Abacus, 2012. – 236 p.
19. Voynich, E. L. *The Gadsfly.* – M.: Foreign Languages Publishing House, 1954. – 332 p.

REFERENCES:

a) Scientific Literature:

1. *The Modern Tajik Literary Language. Lexicology, Phonetics and Morphology.* – Dushanbe: Irfon Publishing House, 1973. – 451 pp.
2. Irtenyeva, N. F. *Grammar of Modern English Language: A Theoretical Course. Textbook for Pedagogical Institutes.* Moscow, 1956. – 190 pp.
3. Istamqulov, J. Z. *Category of Modality from the Point of View of Linguists// Scientific Notes. Series of Social Sciences and Humanities.* – 2014. – No. 4 (41). – PP. 112–117. – ISSN 2077-4990.
4. Referovskaya, E.A. (1990). *Mood.* In: V.N. Yartseva (Ed.), *Linguistic Encyclopedic Dictionary.* Moscow: Soviet Encyclopedia, PP. 321.
5. Smirnitky, A.I. *The Syntax of English Language: Tutorial / A.I. Smirnitky.* - Moscow, 1957. – 286 pp.
6. Usmonov, K. *Theoretical Grammar of the English Language.* – Dushanbe–Khujand, 2009. – 236 pp.
7. Usmonov, K. *Comparative Morphology of the English and Tajik Languages.* – Khujand: Nuri Ma’rifat Publishing House, 2015. – 230 pp.
8. Homidova, M. N.; Usmonova, R. R. *The Features of Analitical Forms of Verbs in the System of Mood in English and Tajik Languages//Bulletin of the Tajik State University of Law, Business and Politics. Series of Humanities.* – 2022. – No. 1. – PP. 103–111. – DOI: 10.24412/2413-2004-2022-1-103-111.
9. Ganshina, M.A., Vasilevskaya, N.M. *English Grammar / M.A. Ganshina, N.M. Vasilevskaya. The ninth edition, revised.* Higher School Publishing House, 1964. 540 pp.
10. Ilyish, B. A. *The Structure of Modern English. Textbook on theoretical grammar for students of pedagogical institutes.* 2nd ed. Leningrad: Prosveshchenie, 1971. 365 pp.
11. Zokirzoda, J.Z. *Mood — One of the Means of Expressing Modality in English and Tajik Languages / J.Z. Zokirzoda // Russian Linguistic Bulletin.* — 2025. — №12 (72). — URL: <https://rulb.org/en/archive/12-72-2025-december/10.60797/RULB.2025.72.16> (date of appeal: 10.02.2026). — DOI: 10.60797/RULB.2025.72.16

b) Fiction:

12. Aini, Sadridin. (1977). *Kulliyot (Collected Works). Vol. 13. Dushanbe: Irfon. 432 pp.*
13. Ikromi, J. *Takhti Vozhgun - (The Overturned Throne). Part 3 (from the trilogy "The Twelve Gates of Bukhara")*. – Dushanbe: Irfon Publishing House, 1974. – 340 pp.
14. Mirzo, S. *Shabe Ki Moh Arvuzhoni Bud – (The Night When the Moon Was Crimson...)* – Khujand: Noshir Publishing House, 2023. – 336 pp.
15. Voynich, E. L. *The Gadfly*. – Dushanbe: Irfon Publishing House, 1982. – 320 pp.
16. Aini, S. *Temur Malik – Tajik People's Hero. Muqanna's Rebellion. Translated into English and Introduction by Professor Abdusalom Mamadnazarov*. – Dushanbe: R-graph, 2022. – 156 pp.
17. Hemingway, Ernest. *A Farewell to Arms*. – London: Arrow Books, 1994. – 293 pp.
18. McCall Smith, Alexander. *The No. 1 Ladies' Detective Agency*. – London: Abacus, 2012. – 236 pp.
19. Voynich, E. L. *The Gadfly*. – M.: Foreign Languages Publishing House, 1954. – 332 pp.